

Restaurarea fragmentelor din corsetul de umăr a contesei Batthyány Erzsébet

Rebeka Nagy

Introducere

Autoarea a ales ca lucrare de diplomă restaurarea veșmintelor în care a fost îngropată Batthyány Erzsébet. Restaurarea descoperirilor textilelor arheologice necesită întotdeauna deosebită atenție. Fragmentele ținutei contesei Batthyány Erzsébet au avut o soartă neglijată, de aceea era nevoie de o muncă mult mai circumspectă.

Batthyány Erzsébet și istoricul ansamblului de artefacte

Contesa Batthyány Erzsébet (*foto 1*) s-a născut în 1619 în Güssing (Németújvár) ca al cincilea copil a lui Batthyány Ferenc al II-lea și a baronesei Lobkowitz Poppel Éva. În 1638 s-a căsătorit cu contele Erdődy Görgy în Bratislava. Renumita familie de la vest de Dunăre a sprijinit în mai multe rânduri ordinul dominican care se stabilise în acea perioadă în Szombathely. Biserica parohială Sf. Martin al ordinului a fost renovată și reamenajată prin intermediul unei donații de la Batthyány Erzsébet. Acesta este motivul pentru care și astăzi contesa este învăluită de un respect deosebit și este comemorată ca al doilea ctitor al bisericii.¹ Batthyány Erzsébet a murit în 1674 și în conformitate cu testamentul ei, a fost înmormântată în cripta din biserica parohială Sf. Martin din Szombathely.² Siciul ei a fost jefuit de mai multe ori de-a lungul secolelor. În 1998 a avut loc dezvelirea arheologică. Jafurile rămășițelor de către hoții de morminte au avut loc prin orificiul realizat în una dintre laturile siciului (*foto 2*).

Analizarea fragmentelor

Din cauza activității hoților conținutul siciului era complet încurcat. Pentru identificarea anumitor fragmente a fost nevoie de imaginile de catafalc ale vremii respective, de descrierile înmormântărilor, precum și de rapoarte legate de veșminte și de studiul portretelor. Sortarea și gruparea rămășițelor l-am început pe baza diferitelor tipuri de țesătură. Studiind obiceiurile de catafalc de sec. XVII s-a presupus că e posibil să descoperim în afară de fragmentele din ținută și rămășițe din giulgiu, din textile ce serveau pentru învelirea interior-exterioară a siciului, eventual să găsim și fragmente din perne și cearșafuri.

Am găsit printre acestea țesătură din mătase, care ar fi putut fi giulgiul, și țesătură din mătase cu modele de rodii și crin, care a învelit siciul. Se poate presupune, că în conformitate cu obiceiurile vremii, Batthyány Erzsébet a fost înmormântată într-un veșmânt purtat de ea în timpul vieții. De aceea a fost foarte importantă înțelegerea mai amplă a ținutei femeilor din sec. XVII. În epoca respectivă au coexistat două tendințe de modă în țara noastră. Una este tipul spaniol, cealaltă este ținuta maghiară.³ Pe baza analizelor efectuate asupra fragmentelor s-a constatat că în cazul nostru este vorba de tendința din urmă. Fusta a fost constituită din fragmente de catifea de mătase, cusute pe alocuri la îndoitori pe o panglică subțire de mătase; țesături de mătase Gros de Naples și liseré cusute împreună, pe alocuri decorate cu dantelă cu ciocănele, care puteau proveni din corsetul de umăr. În afară de ținută s-au mai păstrat și o parte din accesorii: rozarii, medaliile religioase, rămășițe de pantofi.

Datorită numărului mare de fragmente care constituiau ținuta, a fost importantă identificarea individuală a pieselor. Prin urmare, fiecare fragment mai mare a fost marcat cu o literă, în funcție de îmbrăcămintea de care aparținea, de exemplu: Sz – szoknya (fustă), F – vállfűző (corset de umăr), și fiecare a primit și câte un număr (*foto 3*). Astfel, în cazul corsetului de umăr au fost interpretabile și de dimensiuni adecvate pentru cercetare 10 fragmente, iar în cazul fusteii 35 de fragmente.

Prezenta lucrare constă în prezentarea restaurării corsetului.

Analize privind tehnica de execuție și analiza materialelor constitutive

Structura corsetului este complexă, a fost creată din mai multe țesături și dantelă (*foto 4*).

Identificarea diferitelor fibre de țesătură se determină pe baza morfologiei lor sub microscop cu lumină polarizată. În cazul de față firele au fost în stare așa de degradată încât caracteristicile necesare pentru identificarea lor nu au putut fi recunoscute cu claritate. Prin urmare, s-au efectuat analize asupra probelor la centrul universitar Savaria din vestul Ungariei prin microscopie electronică de scanare, pe baza cărora o mare parte din fire au fost identificabile. Materialul de bază a decorației cu dantelă nu a putut fi determinată nici cu aceste analize.

¹ Zsámbéky 2012. pp. 9–14.

² Zsámbéky 1999. pp. 241., 246.

³ Radvánszky 1896.

Urzeala legăturii atlas liseré din 5 și 8 fire a corsetului nu a fost identificabilă, bătătura s-a realizat din mătase. Urzeala și bătătura țesăturii I. Gros de Naples din căptușeală este din mătase. Căptușeala care deservea drept solidificare la paftaua închizătoare a corsetului (II/a și II/b) este prezentă doar în față, pe o fâșie îngustă. Căptușeala II/a era descompusă într-o asemenea măsură, încât am putut identifica doar faptul că era din pânză cu țesătură. Căptușeala II/b are legătură diagonală și este din stofă, urzeala și bătătura sunt pe bază de lână. Căptușeala III a rămas vizibilă doar pe câteva centimetri pătrați, este din țesătură tip pânză, atât urzeala cât și bătătura sunt din mătase. În timpul analizelor privind tehnica de execuție am descoperit pe partea cu căptușeală a unui fragment rămășițele bretelei corsetului. S-au observat multe fire foarte subțiri una lângă cealaltă. Potrivit surselor pot fi luate în considerare două posibilități în legătură cu materialul bretelei: floem sau fanon.⁴ Testul de lignină efectuat pe proba din aceste fire a rezultat negativ, astfel prima opțiune a fost exclusă. După acesta, sub microscop electronic de scanare am comparat proba eșantionată din bretelă cu un eșantion dintr-un fanon existent. Rezultatul nu a fost pozitiv nici în cazul acesta din cauza diferențelor semnificative în dimensiune. Imaginea părului de cal este oarecum similară cu proba din bretelă, însă am eliminat și această posibilitate (foto 5). Clemele corsetului s-au realizat din fier, acest fapt a fost simplu de demonstrat cu ajutorul unui magnet.⁵

Starea de conservare

Țesătura de bază și țesătura căptușelii umărului erau fragmentate. Aproximativ 60% din această bucată de îmbrăcăminte s-a distrus. În multe locuri a fost acoperit cu un strat de murdărie asemănător pământului, a devenit uscată, friabilă, cu menținere săracă, pierzându-și culoare inițială s-a decolorat în maro. În cazul a două fragmente s-a observat și mușcăi pe suprafața lor. Miezul metalic al clemelor s-a distrus deja, forma lor inițială s-a păstrat doar prin produsele de coroziune (foto 6).

Curățarea

Curățarea uscată a fragmentelor de umăr s-a efectuat cu un microaspirator. În zonele în care produsul corodat al metalului avea o legătură mai puternică la materialul textil, am slăbit inițial depunerile folosind o perie cu păr fin și un cuțit din os.

A fost important ca fragmentele uscate să absoarbă umiditatea în mod treptat. Acest lucru a fost garantat de umidificarea prealabilă curățării apoase, care a început cu ajutorul membranei semipermeabile Sympatex, iar în

cazul rămășițelor cu mai multe straturi s-a încheiat prin pulverizare cu apă dedurizată.⁶

În cazul pieselor fără cleme metalice curățarea apoașă s-a efectuat cu o soluție de apă dedurizată și Genapol UD 080⁷ 0,5g/l. În timpul spălării, mișcarea în condiții de siguranță a fragmentelor a fost garantată de o plasă din plastic (foto 7). Fragmentele care în țesătură aveau cleme metalice și inele au fost curățate fără agent tensioactiv, doar cu apă distilată. În cazul unui fragment de pe umărul stâng, unde cutele benzilor s-au suprapus, a fost nevoie de desfacerea părților lipite laolaltă. Am reușit acest lucru pe un blat de sticlă, cu ajutorul unor instrumente, cum ar fi cuțitul din os, spatule și instrumente realizate din folii de plastic mai rezistent, umectând din când în când stoffele.

Nu s-a putut determina cu ochiul liber (pe baza culorii apei de spălare și pe baza murdăriei depuse) vreo diferență de eficiență în curățare dintre curățarea cu agent tensioactiv și cel efectuat numai cu apă distilată.

În timpul umectării, unele fragmente s-au umezit foarte lent. Suprafața lor avea o strălucire mecanică, iar în unele cazuri chiar și după 20 de minute acestea pluteau pe suprafața soluției de spălare. Acest fenomen era de observat în cazul celor două piese din fragmentul umărului stâng, precum și pe rămășița din partea stângă din față a corsetului, adică pe zonele care anterior erau mușcăite. Se presupune că strălucirea și plutirea pe suprafața apei este o consecință a prezenței hifelor fungice. Ca o ultimă etapă a tratamentului, am imersat aceste fragmente pentru câteva secunde într-o soluție de alcool etilic (CH₃CH₂OH) 70% cu apă distilată.

Uscarea

După curățarea fragmentelor a urmat uscarea acestora pe formă. Am așezat fragmentele textile scoase din apa dedurizată pe blaturi de Austrotherm acoperite cu folie de polietilenă. Absorbția umidității de pe suprafața acestora s-a efectuat cu burete și cu hârtie absorbantă. Fragmentele au putut fi netezite după acest pas și s-a încercat reșezarea firelor în direcții corecte.

În cazul procesului de uscare a fragmentelor cu cleme metalice a fost nevoie de o formă specială. Din Austrotherm am realizat o "scară" mică pe care am acoperit-o cu folie de polietilenă, pe care au fost așezate fragmentele.

Mai întâi am așezat clemele metalice și inelele în adâncitura creată pentru acestea, după care le-am fixat cu niște ace ca să nu se deplaseze. După aceasta a fost posibilă fixarea fragmentelor prin cusătură cu ace entomologice de-a lungul liniilor de cusătură. Resturile de pe margini le-am fixat cu prese din marmură așezate pe blaturi de sticlă, pentru a evita scindarea textilei de la margini până la ace din cauza forțelor care apar în timpul procesului de

⁴ Radvánszky 1896.

⁵ Probabil din cauza stratului de coroziune cu conținut de magnetit, deoarece paftaua închizătoare pe baza radiografiei nu conține miez metalic.

⁶ Despre subiectul dedurizării, umectării a se vedea Várfalvi 2014.

⁷ Poliglicol eter de alcool gras

uscare.⁸ Din cauza presei a fost nevoie de utilizarea plăcii de Austrotherm care are o rezistență mai crescută. Această metodă combinată, cu presă și cu ace s-a dovedit a fi eficientă în cazul fiecărui fragment (*foto 8*).

Reașezarea direcției firelor s-a efectuat în mai multe trepte în cazul fiecărui fragment. După uscare, de obicei o nouă umidificare și o reașezare pe formă s-a dovedit a fi suficientă, însă s-au ivit piese, pe care am fost nevoiți să repetăm procedeul de trei ori (*foto 9*). În aceste cazuri, sub cort de folie, cu ajutorul unui echipament umidificator cu ultrasunete am crescut umiditatea, iar fragmentele au stat cca. o oră în această microclimă, până când au devenit din nou ușor flexibile. Prin acest mod am reușit să reducem semnificativ timpul de absorbție a umidității. Am reușit să stabilim forma "originală" a rămășițelor numai bazându-ne pe direcțiile firelor stofelor, deoarece orice analiză, studiere a pieselor uscate, fragmentate, deformate la dezvelire ar fi deteriorat țesătura lor; astfel nu a fost posibilă realizarea tiparelor de croi înainte de curățare.

Realizarea tiparelor de croi

După operațiunile descrise mai sus s-a putut evalua în ce proporție s-a păstrat îmbrăcămintea superioară a contesei Batthyány Erzsébet. Pe baza rămășițelor din umăr am realizat un tipar de croi, acesta a stabilit următoarele etape ale restaurării. Înainte de a începe munca a fost esențială studierea amănunțită a tiparelor de croi, a reprezentărilor și a corsetelor cu umăr descoperit a vremii respective, pentru a afla la ce forme ne putem aștepta.

Pentru realizarea tiparului de croi am transpus fiecare piesă pe folie copiatoare, în așa fel încât să se poată distinge conturul stofei de bază de pe față, căptușeala intermediară și dantela, urmele de cusătură, liniile de croi și de îmbinare, precum și modelul stofei. Acestea erau variabile, deplasabile, astfel au facilitat determinarea posibilei locații a fragmentelor.

Cel mai ușor am identificat părțile din față a umărului datorită inelelor metalice (F/5/1 partea stângă, F/6 partea dreaptă).

De asemenea, originea fragmentului pe care se aflau cele 4 dantele una lângă cealaltă, două îndreptate spre dreapta și două spre stânga (F/2) s-a determinat cu ușurință. Pe partea din față a umărului câte două dantele sunt așezate față în față, prin urmare nu aparține de zona aceea. Singurul loc unde o decorație așa de întinsă ar fi reușit să predomine era mijlocul spatelui. A fost o sarcină mai dificilă identificarea pieselor F/9/1/F, F/9/2/F și F/3. Acesta din urmă, partea superioară stângă fiind arcuită abrupt nu s-a potrivit la fragmentele din față din partea stângă, așa că trebuia să fie vorba de partea din spate a umărului drept. Aceasta a confirmat și arcul abrupt. Pe mijlocul fragmentului în direcție orizontală se întinde o linie de cusătură care nu este prezentă pe partea interioară, astfel

este posibil să se fi adăugat stofă numai pe partea exterioară. O asemenea adăugare s-a observat și pe fragmentul F/9. Presupunând o simetrie între cele două părți, liniile adăugirilor trebuiau să fie la distanță egală față de axa trasă pe mijlocul piesei F/2. Astfel s-a determinat și poziția stofei F/9 pe umărul stâng.

Pe unele fragmente mai mici, nenumotate s-au observat urme de cusătură. Analizând sub microscop, bazându-ne numai pe liniile de cute, am reușit să identificăm două bucăți, pe care le-am alipit una de cealaltă, iar una dintre piese s-a inserat la F/3, în timp ce cealaltă s-a inserat la fragmentul F/6. Acest lucru a definit partea dreaptă a umărului în lungimea totală a acesteia.

Pentru determinarea locației fragmentului F/1 au oferit ajutor benzile de dantelă. Fragmentul era din două părți, pe partea mai scurtă s-au observat 4 rânduri de dantelă, iar pe partea mai lungă s-au observat 3 rânduri. Pe partea stângă față (F/5/1) singurul loc unde erau 3 rânduri de dantelă una lângă cealaltă a fost la pornirea bretelei de umăr, așa că piesa nu putea fi altceva decât un fragment din curea.

Însă de unde putea să aparțină fragmentul decorat cu 4 rânduri de dantelă? Un răspuns posibil la această întrebare ar fi zona centrală a spatelui. Însă au fost vizibile numai trei cleme, așa că nu ar fi posibilă agățarea celeilalte benzi de dantelă. Părea mult mai logic faptul că breteaua a fost croită din două părți, asta menționează și sursele vremii⁹, iar direcția firelor din stoffe (din parte exterioară și căptușeala intermediară) justifică această ipoteză. În ceea ce privește numărul dantelelor, pot apărea patru rânduri, dacă din centrul spatelui două dantele se arcuiesc pe breteaua spatelui, iar cele două rânduri venind de sub axilă au terminație tot aici.

Între tiparele de croi a articolelor de vestimentație cu umeri de secol XVI-XVII¹⁰ dezvelite din cripta din Sárospatak și observațiile descrise mai sus au fost asemănări, care au ajutat în obținerea răspunsurilor suplimentare. După digitalizarea foliilor conținând fragmentele reproiectate, am ales tiparul de croi al unui umăr din Sárospatak care a servit ca analogie, și păstrând proporțiile acesteia am mărit-o până când desenele rămășițelor au încăput pe acesta (*foto 10*). Astfel a devenit editabilă lungimea bretelelor de umăr, precum și arcuirea aproximativă a acestora. Drept verificare am copiat conturul fragmentelor pe hârtie de calc (*foto 11*), iar după tăierea tiparului de croi am reușit să asamblăm în spațiu acest element din ținută, astfel dovedind corectitudinea ipotezelor noastre. Antropologul Dr. Tóth Gábor consideră că după perioada respectivă, de-a lungul timpului nu s-au schimbat dimensiunile medii ale corpului la o înălțime dată. Astfel, la înălțimea corporală medie de 160–165¹¹ cm dată de literatura de specialitate¹², s-au putut compara valorile numerice din tiparul nostru de croi cu alte valori date de tabele cu di-

⁸ De mai multe ori s-a întâmplat acest lucru în timpul testelor de curățare efectuate pe fragmentele mai mici.

⁹ Radvánszky 1896.

¹⁰ V. Ember 1986. pp. 151–181.

¹¹ Tóth 2013. pp. 47–54.

¹² Flügel – Greil – Sommer 1986.

mensiuni corporale cu valori medii. Datele s-au încadrat în intervalele specificate, astfel tiparul de croi reconstruit este probabil autentic.

Consolidarea prin coasere

După editarea tiparului de croi a corsetului de umăr ni s-a părut că fragmentele vor putea fi expuse ca formă tridimensională.¹³ Însă stofele nu s-au dovedit a fi în stare suficient de bună, astfel, ținând cont în primul rând de starea obiectului, după restaurare corsetul a putut fi expus în poziție culcată¹⁴. Consolidarea prin coasere nu s-a efectuat folosind metoda tradițională de dublare.¹⁵ În zonele în care nu a fost prezentă dantele, și astfel nu a fost cusută căptușeala intermediară cu fața stofei, materialul pentru dublare s-a putut insera între cele două straturi. Însă în cazul elementelor decorative s-a putut insera numai sub marginea fragmentelor printr-o descoasere minimală a cusăturii dantelei. Prin urmare, a fost esențial ca fragmentele să fie fixate stabil între ele și fixate la stofa de dublare. Am asigurat asta prin așezarea fragmentelor dublate și completate pe un strat de creplin, apoi am acoperit totul cu un alt strat de creplin (foto 12). Această metodă de ratificare oferă flexibilitatea și stabilitatea necesară fragmentelor, și nu în ultimul rând rămâne vizibilă, studiabilă și latura interioară.

Pentru dublare am ales stofă din tafta, iar pentru acoperire creplin. Am fiert ambele țesături, după care am colorat creplinul, deoarece culoarea acestuia a influențat culoarea stofei subiacente. Țesăturile au fost colorate cu coloranți Lanaset în apă dedurizată cu un pH scăzut la 4 prin acid tartric. Colorarea stofei de dublare trebuia efectuată în așa fel încât acoperit cu creplin, să dea o nuanță similară cu cea a fragmentelor. Culorile folosite la creplin au dat o nuanță total diferită pe tafta, de aceea pe acesta din urmă am ajuns la nuanța dorită pornind din alte nuanțe de culori.

Firele de mătase nerăsucite utilizate în consolidarea prin coasere le-am colorat în aceleași culori folosite și în cazul creplinului.

Pentru realizarea formei stofei de dublare a trebuit să facem un tipar de croi nou, deoarece acesta trebuia să ajungă numai până la marginea dantelei. Pentru realizarea acestuia am folosit o folie peste tiparul de croi inițial și am desenat noile tipare. Pe baza acestuia am croit stofa de dublare colorată în maro urmând marginile tiparului, lăsând jumătate de centimetru pentru tivire.

În zonele în care stofa de dublare a definit marginea umărului, a fost nevoie de tivire. În aceste zone am îndoit marginile stofei cca. jumătate de cm, după care le-am călcat.

Odată ce s-a realizat stofa de dublare cu formă corespunzătoare și margini prelucrate, am întins creplinul co-

lorat pe un blat de sticlă și am fixat-o de jur împrejur cu bandă adezivă. L-am așezat pe tiparul de croi al umărului, pe care am semnalat nu doar conturul ei și delimitările fragmentelor originale. Am ajustat partea inferioară a taliei. După care am așezat fragmentul din partea centrală a spatelui (F/2) pe locul desemnat pe tiparul de croi, apoi am ajustat stofa de dublare la locul ei folosind spatule metalice, mistrii și cuțit din os. În cele din urmă am cusut laolaltă cele trei straturi cu ace curbate și fire de mătase (foto 13). Am ținut sub presă fragmentele, ca în timpul manoperei să nu se deplaseze.

Pe latura dreaptă, în cazul fragmentului de sub braț, am reușit să tragem țesătura nouă printre straturile ținutei prin despărțirea straturilor, folosind cuțite din os. După rectificarea am fixat și acest fragment prin cusătură. După aceasta a urmat reșezarea fragmentelor nenumotate de pe partea dreaptă a umărului, de pe latura din față (foto 14), în cele din urmă de pe partea stângă.

După ce am reșezat fiecare fragment în modul descris mai sus, am acoperit toată suprafața cu un strat de creplin colorat în maro. În zona taliei am ținut creplinul temporar sub presă cu plăci de marmură, după care, folosind tehnica anterior utilizată am întins și am fixat creplinul din interior spre exterior. Pentru a ne ușura munca, am așezat blatul de sticlă pe capre.

După lucrările pregătitoare am fixat laolaltă straturile cu cusătură de cca. 3 mm de-a lungul rămășițelor umărului, atât pe față cât și pe dos. Am efectuat consolidarea prin coasere și în zonele în care am adăugat material pe față, precum și în fragmentele de-a lungul dantelelor (foto 15). Și în zonele unde nu erau rămășițe, a fost necesară fixarea straturilor între ele. Acest lucru se realizează de obicei prin punct de însăilare cu pas mediu însă după primele linii de însăilare suprafața stofei de dublare a devenit foarte ondulată. De aceea am folosit o altă metodă pentru fixarea celor trei țesături: am însăilat țesăturile pe intervale de 1,8 cm, bazată pe distanța medie dintre dantele. Pe astfel de secțiuni mari este dificilă realizarea unei cusături drepte, de aceea am încercat să evităm această greșeală efectuând cusăturile de-a lungul unor fire albe de bumbac întinse (foto 16). Trebuia să ne asigurăm ca fixările să nu împiedice prelucrarea marginilor creplinului, de aceea nu am cusut până la capăt benzile, ultima cusătură a fost la cca. 1 cm distanță față de margine. După acesta a urmat prelucrarea marginilor creplinului. De-a lungul taliei corsetului aflat sub presă, la o distanță de aprox. 7 mm de la marginea fragmentelor am secționat cu bisturiul cele două straturi de creplin întinse. Pornind de la mijloc, inițial am îndoit stratul inferior până la marginea fragmentelor, după care le-am aplatizat cu un cuțit din os, astfel le-am fixat temporar. După acesta am îndoit și partea superioară a creplinului spre căptușeală, apoi cu ace entomologice am reușit să ținem laolaltă temporar straturile, iar în cele din urmă le-am fixat permanent prin coaserea marginilor (foto 17).

Pentru prelucrarea părților arcuite am așezat corsetul pe un blat de polistiren acoperit cu folie de polietilenă.

¹³ E. Nagy 1982.

¹⁴ A se vedea de asemenea Tóth 2013.

¹⁵ Exemple pentru dublarea tradițională a textilelor arheologice, a se vedea Sipos 2010.

Folosind tehnica utilizată anterior, pornind din interior, am fixat temporar straturile pliate cu ace entomologice, inserând un blat mai rezistent de plastic sub bretelele umărului. Aici însă nu am fixat țesăturile între ele, ci prin folia de plastic le-am fixat pe blatul de polistiren, ceea ce ne-a ușurat munca.

De-a lungul capselor metalice prelucrarea creplinului a fost mai dificilă. Stratul superior l-am îndoit spre fața fragmentului, iar ca acest fapt să fie cât mai puțin vizibil, îndoitura putea să ajungă numai până la rândul exterior de dantelă. De aceea am tăiat până la marginea dantelei creplinul cusut de-a lungul liniei de pliere, după care le-am cusut folosind ace curbate și fire de mătase. A fost important să lucrăm în plan, de aceea și pentru coasere am folosit formele făcute pentru întindere. Umiditatea rezultată din evaporarea umidității palmei a fost îndeajuns ca să cauzeze ondulări în creplin, să se întindă, ceea ce ar fi îngreunat prelucrarea marginilor. Pentru a evita acest lucru am ales să lucrăm cu mănuși de cauciuc.

Latura interioară avea o suprafață denivelată, friabilă din cauza produselor de coroziune a paftalelor. Acest lucru a îngreunat și mai mult prelucrarea creplinului, deoarece nu se putea coase oriunde în stofă. Părțile pliate în spate trebuiau cusute în muchii la creplinul de pe față. În unele locuri a fost necesară fixarea acestora și la marginile stofei originale, astfel că în timpul lucrului am alternat în mod constant acele drepte cu cele curbate folosite la coasere.

Consolidarea inelelor metalice a corsetului s-a efectuat cu o soluție Paraloid B72 în acetonă. Folosind o pensulă subțire, am aplicat soluția pe suprafața metalelor cu mare grijă, mai ales pe zonele din apropierea țesăturilor. În timpul desfășurării lucrului s-a realizat restaurarea structurală și estetică a corsetului de umăr a lui Batthyány Erzsébet. S-a reușit reconstruirea piesei de îmbrăcăminte din fragmentele țintite rămase în stare relativ degradată. Deși obiectivul nostru a fost expunerea piesei pe manechin, starea fragmentelor nu a permis acest lucru. Până la urmă corsetul s-a expus în plan, după tiparul de croi, instalat pe un carton neacid, lărgit în locul clemelor, îmbrăcat în țesătură de bumbac¹⁶ (foto 18–19). Ca să fie interpretabilă pentru toată lumea, s-a realizat și un desen de reconstrucție (foto 20).

Restaurarea obiectului s-a efectuat în anul universitar 2013/2014, în cadrul formării restauratorilor de artă aplicată, în colaborare cu Universitatea „Magyar Képzőművészeti Egyetem” (Universitatea Maghiară de Arte Plastice) și Muzeul „Magyar Nemzeti Múzeum” (Muzeul Național Maghiar). Coordonatorul lucrării de diplomă a fost Várfalvi Andrea.

Fotografiile au fost realizate de Nyíri Gábor, Várfalvi Andrea și de către autoare, desenul de reconstrucție¹⁷ a fost realizat de către Kovács Dániel.

BIBLIOGRAFIE

- E. NAGY K. (1982): Die Tracht eines vornehmen ungarischen Mädchen aus dem 16. Jahrhundert. Restaurierung und Rekonstruktion des Boldvaer Fundes. In: *Ars Decorativa* 7. Budapest, pp. 29–79.
- E. NAGY K. – VÁRFALVI A. (2013): Nemesasszony öltözéke vont arannyal, ezüsttel. A soproni Kecske-templomban feltárt, 17. század eleji női viseletegyüttes leletmentése. In: *Műtárgyvédelem* 2011/36. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 73–88.
- E. NAGY K. – VÁRFALVI A. (2014): 17. századi női körgallér restaurálása. In: *Műtárgyvédelem* 2011/37. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 39–52.
- FLÜGEL, B. – GREIL, H. – SOMMER, K. (1986.): *Anthropologischer Atlas – Grundlagen und Daten*. Berlin, p. 367.
- KOVÁCS P. (Szerk. 2014): *Megmentett műkincsek 2014. Diplomamunka kiállítás*. Magyar Nemzeti Múzeum – Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest, p. 34.
- RADVÁNSZKY B. (1896.): *Magyar családélet és háztartástan a XVI–XVII. században*. Helikon Kadó, Gyula, p. 355.
- SIPOS E. (2010): *Textilrestaurálási tanulmányok*. In: *ISIS Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek* 10. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, pp. 44–45.
- TÓTH G. (2013): 25 év krónikája (Egy grófnő nyomában). In: *Euriditio-Educatio* 2013./4. pp. 47–54.
- TÓTH I. Cs. (2006): Egy 16. század végi, női ruhaderék restaurálása a debreceni Dobozy temető leletanyagából. In: *Műtárgyvédelem* 31. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, pp. 129–136.
- ZSÁMBÉKY M. (1999): Egy 17. századi grófnő életének tükré. In: *Vasi Szemle* LIII. 1999/2. pp. 231–253.
- ZSÁMBÉKY M. (2012): *Arcképcsarnok – Híres szombathelyi nők sorozat – Batthyány Erzsébet*. Szülőföld Könyvkiadó, pp. 95.
- V. EMBER M. (1986): XVI–XVII. századi ruhadarabok a sárospataki kriptákból. In: *Folia Archeologica* XIX. pp. 151–181.
- VÁRFALVI A. (2014): Régészeti textilek vizsgálatának és konzerválásának lehetőségei. In: *ISIS Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek* 14. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, pp. 57–67.

Rebeka Nagy

Artist restaurator textile-piele

Szombathely 9700 str. Nagy Lajos király nr. 62.

Tel: +36 30 580-3644

E-mail: nagyreba@gmail.com

¹⁶ "Megmentett műkincsek 2014". Expoziția lucrărilor de diplomă a studenților de la restaurare de la universitatea "Magyar Képzőművészeti Egyetem" la Muzeul "Magyar Nemzeti Múzeum". Kovács 2014. Soluții similare: E. Nagy – Várfalvi 2014.

¹⁷ E. Nagy K. – Várfalvi 2013.

LISTA FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Reconstrucția portretului contesei Batthyány Erzsébet.
- Foto 2.* Interiorul sicriului înainte de dezvelire.
- Foto 3.* Fragmentele corsetului după dezvelire.
- Foto 4.* Structura corsetului.
- Foto 5.* Proba eșantionată din bretelă - microscopie electronică cu probe comparative cu fir de cal și fanon.
- Foto 6.* Paftaua închizătoare - radiografie
- Foto 7.* Manipularea în siguranță a fragmentelor folosind folie de plastic după operațiunea de curățare.
- Foto 8.* În timpul uscării, fragmentele sunt fixate cu ace entomologice de-a lungul dantelei iar pe margini cu blaturi de sticlă.
- Foto 9.* Un fragment înainte și după curățare și întindere.

- Foto 10.* Foliile recopiate după fragmente, proiectate pe tiparul de croi al unui corset din Sárospatak.
- Foto 11.* Tiparul de croi, cu marcarea fragmentelor.
- Foto 12.* Structura stratificată a corsetului după consolidare.
- Foto 13.* Fixarea fragmentului din centrul spatelui la stofa de dublare folosind fire de mătase.
- Foto 14.* Inserarea stofei de dublare cu ajutorului cuțitului din os.
- Foto 15.* Fixarea creplinului de-a lungul dantelei.
- Foto 16.* Tivire de-a lungul firului de bumbac alb.
- Foto 17.* Însăilarea creplinului la margini cu ace curbate.
- Foto 18.* Fața corsetului după restaurare.
- Foto 19.* Căptușeala corsetului după restaurare.
- Foto 20.* Desenul de reconstrucție al corsetului.

Traducere: Fruzsina Bencze